

Taalbeleidsmakelaars

In Moer 1994/5 heb ik gemeld dat het onderwerp meertaligheid in mijn activiteiten als VON-voorzitter een belangrijke rol zal spelen. Toen ik die mededeling zo in Moer gedrukt zag staan en probeerde me een concrete voorstelling te maken van die 'activiteiten als VON-voorzitter', leidde dat niet direct tot een indrukwekkende concrete klussenlijst. Daar denk ik dus nog over na. Ondertussen neem ik me wel nu al voor af en toe iets over meertaligheid en de VON op te schrijven. Daar begin ik mee in dit eerste 'echte' VON-info.

De maatschappelijke discussie over Nederland als multi-etnische, multiculturele en meertalige samenleving wordt gekenmerkt door het feit dat er veel, zeer uiteenlopende en vaak tegenstrijdige stemmen in te beluisteren zijn. Enerzijds is er de positie die, uitgaande van een al dan niet cultuurrelativistisch, min of meer pluralistisch vertrekpunt, het 'multi'-karakter van de maatschappij als een positief gegeven beschouwt, als een verrijking van de traditionele oost-west, thuis-best boerenkool-met-worst samenleving. In allerlei met name culturele, maatschappelijke en politieke activiteiten en manifestaties wordt dit standpunt zichtbaar. Daartegenover staat de opvatting die vanuit een eerder assimilacionistisch perspectief inzet op aanpassing van leden van etnische minderheidsgroepen aan de Nederlandse taal, normen en cultuur (wat daar dan ook onder verstaan wordt). Binnen dit perspectief passen bijvoorbeeld pleidooien voor verplichte inburgeringscursussen voor nieuwkomers en het verplicht stellen van onderwijs in het Nederlands als tweede taal met sancties bij onvoldoende resultaat. (Racistische, extreem-rechtse en 'Nederland is vol'-standpunten plaatsen zich mijns inziens buiten het maatschappelijk discours – wat niet wil zeggen dat negeren onder alle omstandigheden de beste reactie is.)

Op onderwijsbeleidsniveau komt de pluralistische visie onder andere tot uitdrukking in artikel 8, lid 3 van de Wet op het Basisonderwijs waar staat dat het onderwijs er mede van uit gaat dat de leerlingen opgroeien in een multiculturele samenleving. In

een authentiek pluralistische interpretatie kan dit artikel (en vergelijkbare artikelen in de wetgeving met betrekking tot andere onderwijssectoren) waarschijnlijk alleen zo worden uitgelegd dat het onderwijs alle leerlingen, autochtone en allochtone, op alle scholen, zwarte en witte, door vormen van intercultureel onderwijs laat kennismaken met allerlei aspecten van Nederland als multiculturele samenleving, daarbij aandacht bestedend aan cognitieve, attitudele en vaardigheidsdoelen. De assimilacionistische visie is bijvoorbeeld zichtbaar in de recente discussie over het al dan niet toestaan van hoofdboekjes op school en de systematische besluiteloosheid als het gaat om een cultuurpolitieke stellingname ten aanzien van de vraag op welke wijze welke talen van welke allochtone etnische minderheidsgroepen in het onderwijs aan de orde moeten komen. Het officiële Nederlandse minderhedenbeleid opteert voor integratie met behoud van eigen identiteit. Ook daarin echter is op tal van punten de spanning tussen pluralisme en assimilatie voelbaar.

De maatschappelijke en politieke discussie dringt uiteraard ook door op school, in de lerarenkamer en in de klas. Ook daar zien we exponenten van zowel de meer pluralistische als de meer assimilacionistische opvatting met alles wat daartussen zit. Een voorbeeld van het eerste zijn de inspanningen van veel leraren om allochtone leerlingen zich thuis te laten voelen op school, om een positieve houding aan te nemen ten aanzien van culturele en talige diversiteit en variatie en om niet de Nederlandse norm als de maat van alle dingen te beschouwen. De andere opvatting komt bijvoorbeeld tot uitdrukking waar schoolregels, al dan niet expliciet geformuleerd, het gebruik van, zeg Turks in de klas verbieden omdat het spreken van de eigen taal een sta-in-de-weg zou zijn voor de verwerving van het Nederlands. Beide posities worden ingenomen; vaak door verschillende leraren, maar misschien wel even vaak ook door een en dezelfde leraar en dan vaak zonder dat er in het perspectief van die leraar sprake is van tegenstrijdigheid: het verbieden van Turks in de les kan heel goed hand in hand gaan met een positieve attitude ten aanzien van datzelfde Turks als onderdeel van de (veronderstelde) eigen identiteit van leerlingen van Turkse herkomst.

Ik denk dat er in Nederland nauwelijks nog scholen te vinden zijn die niet op de een of andere manier gekenmerkt worden door culturele en talige diversiteit van hun leerlingenpopulatie, waar leraren niet met die diversiteit worden geconfronteerd. Dat

vraagt om een reactie in pedagogisch, didactisch en vakinhoudelijk opzicht. Die reactie bevindt zich voor zover ik kan overzien noodzakelijkerwijs altijd ergens op het continuüm tussen assimilatie en pluralisme en in de gemaakte keuze speelt over het algemeen het veronderstelde belang van de betrokken leerlingen een grote rol. En dat is ook alleszins terecht. Hoewel er blijkens recente onderzoeksgegevens wel van een lichte verbetering sprake lijkt te zijn, is het algemeen gesproken nog steeds zo dat allochtone leerlingen met een lager beginniveau starten dan autochtone, het in het basisonderwijs slechter doen, lagere vormen van voortgezet onderwijs bezoeken en ook lagere eindniveaus bereiken, wat leidt tot geringere kansen op maatschappelijke participatie en maatschappelijk succes. In de etnisch specifieke minder succesvolle schoolloopbanen en latere maatschappelijke carrières van allochtone leerlingen speelt de beheersing van het Nederlands een belangrijke rol. Het gaat daarbij om Nederlands als vak en om Nederlands als instructietaal bij alle vakken, om Nederlands in de hele school kortom.

Hoewel er de laatste jaren in een groeiende stroom publikaties steeds meer onderzoeksgegevens beschikbaar komen, zijn nog steeds niet alle aspecten van dit probleemgebied precies in kaart gebracht, laat staan dat duidelijk is op welke wijze het tweede-taal-leerproces op school het beste didactisch, inhoudelijk en organisatorisch ondersteund kan worden; hoe het beste een taalbeleid op schoolniveau van de grond kan worden getild. Inmiddels is echter wel zonneklaar, dat we hier te maken hebben met een bloeiende en zich stormachtig ontwikkelende 'bedrijfstad', een echte 'groeimarkt', met voor alle sectoren van het onderwijs een groot aantal arbeidsdeling georganiseerde 'productieafdelingen': onderzoek en theorievorming, bij- en nascholing, leermiddelen- en toetsontwikkeling, leerplanontwikkeling, didactiek, lerarenopleiding, onderwijsbegeleiding enzovoort, enzovoort.

De gebruikte marktmetafoor impliceert dat de vervaardigde produkten door tussenkomst van vertegenwoordigers te koop worden aangeboden aan potentiële 'afnemers'. De belangrijkste doelgroep van de groeiende brigade taalbeleidsmakelaars die inmiddels op pad is, zijn scholen en leraren in alle sectoren van het onderwijs, inclusief de voorschoolse periode. De geschetste ontwikkeling impliceert het ontstaan van een scheiding tussen zich expliciet als zodanig profilerende NT2-specialisten op velerlei gebied en de uitvoerders van het 'eenvoudige

handwerk' in de klas. Een dergelijke scheiding leidt maar al te makkelijk tot een specialistische top-down benadering bij de ontwikkeling van methoden, de implementatie van nieuwe aanpakken, de bijscholing van leraren en de invoering van taalbeleid, die onvoldoende rekening houdt met en gebruik maakt van de ervaringskennis van veel leraren op het gebied van taalonderwijs in de context van meertaligheid. Dat daarmee de vakinhoudelijke autonomie van leraren potentieel in het gedrang komt, lijkt me verre van denkbeeldig. Het past mijns inziens prima in zowel de traditie als het nieuwe beleid van de VON, dat op de agenda van de najaarsledenvergadering stond, als VON-ners in alle sectoren van het onderwijs zich kritisch tegenover deze ontwikkeling opstellen en eisen dat taalbeleidsmakelaars en NT2-specialisten zich in hun activiteiten op het niveau van de school primair laten leiden door probleemdefinities die zijn afgeleid uit de dagelijkse lespraktijk en die voor de betrokkenen herkenbaar zijn. Autonomie in de besteding van nascholingsgelden lijkt me in dezen een krachtig middel. Scholen en leraren kunnen daardoor meer dan vroeger zelf het nascholingsaanbod bepalen. De afnemer betaalt maar bepaalt tegelijk ook zelf waar hij inhoudelijk behoefte aan heeft en hoe hij dat produkt wenst af te nemen. Van top-down naar bottom up. Van afhankelijkheid naar autonomie. De taalbeleidsmakelaars zijn gewaarschuwd...

Sjaak Kroon,
Middelaar, 25 november 1994